

Jamila DJUMABAYEVA,
O'zbekiston Milliy universiteti professori, filologiya fanlari doktori
E-mail: djumabaevajamila@gmail.com
Sanjar ESHCHONOV,
O'zbekiston Milliy universiteti o'qituvchisi
E-mail: EshchonovS@gmail.com

Chirchiq davlat pedagogika universiteti dotsenti, M.Yusupova taqrizi asosida

TILSHUNOSLIKDA DISKURS VA MATN TADQIQI

Annotatsiya

Ushbu maqolada matn va diskurs aloqadorligi, matnning lingvistik tushuncha sifatida ko'p qirrali ekanligi, uning dalili matnga birlashtirilgan ta'riflarning ko'pligi bilan izohlanishi, strukturaviy-semantik nuqtai nazardan, matn gaplar ketma-ketligi, murakkab bir butunlik, tarkibiy-semantik assotsiatsiya ekanligi xususida so'z yuritiladi. Muallif kommunikativ vaziyatning parametrlarini (adresat, adresant, xabar, aloqa kanali, ma'lum holatlar) hisobga olgan holda, har qanday matn "elementlar ketma-ketligidan tashkil topgan uyushgan semantik butunlik, muallif (adresat) tomonidan o'quvchi (adresat)ga yo'naltirilgan xabar ekanligini qayd etadi.

Kalit so'zlar: Diskurs, ekstralingvistik, pragmatik, sotsial-mental, psixologik, lingvokulturologik, kognitiv, tekst, matn, lingvistik akt.

ДИСКУРС И ТЕКСТ ИССЛЕДОВАНИЯ В ЛИНГВИСТИКЕ

Аннотация

Аннотация: в статье текст и дискурс связаны, текст как лингвистическое понятие многогранен, его очевидность объясняется множеством дефиниций, придаваемых тексту, со структурно-семантической точки зрения текст представляет собой последовательность предложения, сложное единство, структурно-смысловое, говорят, что это ассоциация. С учетом параметров авторской коммуникативной ситуации (адресат, адресант, сообщение, канал коммуникации, определенные обстоятельства) любой текст представляет собой «организованное смысловое целое, состоящее из последовательности элементов, посылаемых автором (адресантом) читателю (адресату) или отмечает, что это пересылаемое сообщение.

Ключевые слова: Дискурс, экстралингвистический, прагматический, социально-ментальный, психологический, лингвокультурный, когнитивный, текст, текст, языковой акт.

DISCOURSE AND TEXT OF RESEARCH IN LINGUISTICS

Annotation

In the article, text and discourse are connected, the text as a linguistic concept is multifaceted, its obviousness is explained by the many definitions attached to the text, from a structural-semantic point of view, the text is a sequence of sentences, a complex unity, structural-semantic, they say that it is an association. Taking into account parameters author's communicative situation (addressee, addressee, message, communication channel, certain circumstances), any text is "an organized semantic whole, consisting of a sequence of elements sent by the author (addressee) to the reader (addressee) or notes that this is a forwarded message.

Key words: Discourse, extralinguistic, pragmatic, socio-mental, psychological, linguacultural, cognitive, text, text, linguistic act.

Kirish. J.I. Ismoilovning fikricha, "matn" tushunchasini hisobga olmasdan turib "diskurs" ni tushuntirish mumkin emas. Muloqotning deyarli barcha zamonaviy ta'riflari matnni taqqoslashga asoslangan: matn tizim birligi, diskurs so'z hodisasi; matn - mahsulot, diskurs - jarayon; matn virtual mavhum birlik, diskurs esa bu borliqning timsoli va hokazo[1]. "Diskurs" va "matn" tushunchalari o'rtasidagi farqni birinchilardan bo'lib T.A. van Deyk Kinch bilan birgalikda yozgan "Bog'langan matnni tushunish strategiyasi" asarida "diskurs" tushunchasini ma'lum mazmundagi va ma'lum bir auditoriya uchun mo'ljallangan "matn" sifatida belgilab bergan[2]. Diskurs tushunchasini tushunish uchun biz turli xil ekstralingvistik omillarni hisobga olishimiz kerak. Masalan, E.I. Sheygal: "Til mavhum tizim sifatida haqiqatda nutq, aniqrog'i, diskurs shaklida mavjud... Muloqot doimo inson faoliyatining ma'lum doirasida, ma'lum bir ijtimoiy makonda sodir bo'ladi"[3], degan edi. Olim diskursni muloqotning muayyan bir qismi hisoblab, u ma'lum vaziyatda namoyon bo'ladi deydi va uni turli ijtimoiy darajalar va

ishtirokchilarning pozitsiyalari ko'rsatkichi deb hisoblaydi. Bu nuqtai nazarga amal qilgan tadqiqotchi N. D. Arutyunova shunday bu masala xususida quyidagilarni qayd etadi: "Diskurs ekstralingvistik-pragmatik, ijtimoiy-madaniy, psixologik va boshqa omillar majmuini aks ettiruvchi bog'langan matn; voqea aspektida olingan matn; maqsadli ijtimoiy faoliyat sifatida, odamlar va ularning ong mexanizmi (kognitiv jarayonlar) o'rtasidagi munosabatlarning tarkibiy qismi sifatida qaraladigan so'z." Matn esa ma'lum bir vaqtda yozilgan va muayyan formatga kiritilgan jumlar ketma-ketligidir. Jonli so'z sifatida diskurs yo'qdan nimadir yaratadi va og'zaki va yozma shaklda mavjud bo'lib qoladi, matn esa mundarija shaklida tuzilgan yozma hujjatdir. "Diskurs dinamik hodisadir, chunki nutq jarayonida adresat va adresant, so'zlovchi va tinglovchi o'zaro munosabatga kirishadi. Shunga ko'ra, nutq munosabati davomida savol-javob, munozara – hammasi sodir bo'ladi. Matn esa statik hodisa, til faoliyatining natijasidir. O'quvchi matn bilan to'g'ridan-to'g'ri munosabatda bo'la olmagan uchun u matn

muallifining fikr va niyatiga ergashishi, o'z fikrini o'zi baholash imkoniyatiga ega bo'ladi"[4]. Ayrim hollarda diskurs ikki komponentdan iborat majmui sifatida ta'riflanadi: u til faoliyati jarayoni va uning natijasi (ya'ni matn) dan iborat. E.S. Kubryakova va O.V. Aleksandrova matn va diskurs tushunchalarini taqqoslab, "muloqot haqiqiy nutq akti, nutq aktini yaratish bilan bog'liq bo'lgan bilish jarayoni sifatida tushunilishi kerak, matn esa ma'lum bir nutq aktining yakuniy natijasidir. Haqiqiy so'zni natijasi bilan shu tarzda qarama-qarshi qo'yish, matnning nutq sifatida ta'riflanishini tushunishga yordam beradi. Shuni hisobga olish kerakki, diskurs "jarayon va faoliyat hodisasi", ya'ni matn tuzish jarayoni yoki uni qabul qilishning sinxron harakatidir (gapirish, aytib berish va hokazo)" deydi[5].

Agar matn va diskursni pragmatik tabiati nuqtai nazaridan o'rganadigan bo'lsak, diskurs ochiq kommunikativ tizimdir. Nutqning turli xususiyatlari pragmatik maqsadlarga ko'ra yaratiladi. Ko'zlangan maqsadga erishish uchun verbal va nonverbal vositalardan foydalaniladi. Shuning uchun ham diskurs murakkab kommunikativ-pragmatik lingvistik aktidir. Matn esa yopiq kommunikativ tizimdir, Shuning uchun matnda bu imkoniyat cheklangan. Biroq, matn pragmatikaga ega emas deb o'ylash xato. Matnning o'quvchiga ta'sir qilish usullari zaif, o'z navbatida, nutq tinglovchiga ta'sir qilish uchun istalgan vaqtda qo'shimcha kontekstdan foydalanishi mumkin. Diskurs kommunikativ hodisadir. Har holda, nutqda ishtirok etish ishtirokchilar tomonidan ma'lum bir psixologik holatni yaratadi. Va bu shuni anglatadiki, muloqot shaxsiy ahamiyatga ega. Diskursni kommunikativ hodisa sifatida tashkil etish uchun kommunikativ vaziyatni aks ettiruvchi ma'lum makrosituatsiya, voqea joyi va ishtirokchilari, shuningdek, lingvistik aktlarning turi yaratiladi. Va ularning barchasi matn uchun shart emas. Zero, matn istalgan joyda, har qanday holatda o'qish mumkin. Diskurs jonli auditoriyaga qaratilgan. Demak, kommunikativ niyat turli til birliklari va harakatlar orqali yetkaziladi. Va matn mavhum, lekin ma'lum bir ijtimoiy auditoriyaga qaratilgan, shuning uchun uning taqdimoti (og'zaki yoki yozma) muayyan uslubga bo'ysunadi. Diskurs noaniqdir: muhokama mavzusi uning ishtirokchilari bilan belgilanadi. Matn perlokatsiondir: muammo va uning yechimi faqat muallif nuqtai nazaridan ko'rib chiqiladi. Ko'pgina tadqiqotchilar uchun bahsli masala bo'lgan "matn" va "diskurs" masalasi haqida A.P. Chudinov "matn" tushunchasini lingvistik tadqiqot obyekti (sintaksisning oliy birligi sifatida) deb hisoblaydi, "diskurs" tushunchasi esa uningcha lingvo-ijtimoiy xususiyatga ega (tilshunoslik va madaniyatshunoslik, sotsiolingvistika fan sohlari bilan chambarchas bog'liq). Diskurs va matn bir-biri bilan chambarchas bog'liq. Birinchisi - jarayon, ikkinchisi - natija. Diskurs so'z yaratish jarayoni bilan bog'liq hodisa sifatida, matn esa ma'lum bir shaklga ega bo'lgan buklangan shakldagi mahsulot sifatida talqin etiladi. Matn va kontekst (kontekst) nutqni tashkil qiladi, diskurs esa matnda yashaydi, matnda aks etadi, ya'ni muloqot orqali nutq matn shaklida amalga oshiriladi. Shu ma'noda matn va diskurs o'rtasida yana bir farq bor. Diskurs ma'lum bir vaqt oralig'ida kommunikatorlar o'rtasidagi muloqot shaklida ham og'zaki, ham yozma ravishda amalga oshirilishi mumkin. Matnga kelsak, u ishtirok etish vaqtiga bog'liq emas va yozma ravishda amalga oshiriladi. Shunga ko'ra, matnning o'quvchilar doirasi matn turiga qarab o'zgaradi, O'quvchilar doirasi kengayishi yoki torayishi mumkin. Ularning sonini aniq hisoblash esa imkonsiz. Diskursda esa ishtirokchilar vaqt va makonda bog'liq bo'lib, ular belgilangan vaqt va makonda aks etadi, keyin esa ishtirokchilar yo'qolib, ularning soni cheklanadi. Matn va diskurs ba'zan sinonim sifatida ishlatilsa-da, ular turli hodisalardir. Tadqiqotchi G. Anes nutq va matnga quyidagicha ta'rif beradi: "Diskurs ijtimoiy maqsadga qaratilgan harakat,

foydalanish, qo'llash sifatida qaraladigan til. Matnda muallif matnni keng ommaga bag'ishlab, ularga yo'naltiradi, lekin u bevosita muloqotga kirmaydi. Diskurs ijtimoiy-madaniy institutlar tomonidan shakllantiriladigan dolzarb nutq sifatida qaraladi"[6]. Ya'ni nutq doirasi va tushunchasi matnga qaraganda kengroq va murakkabroq bo'lib, matn ham murakkab kategoriyalar qatoriga kiradi. Diskurs maxsus ijtimoiy tuzilma sifatida berilgan "til ichidagi til" dir. Nutq birinchi navbatda matnda yashaydi, lekin eng muhimi, u muayyan grammatika, leksika, so'z qo'llanishi va o'ziga xos sintaksisdan iborat matnda o'z aksini topadi. Va professor B. Shalabay matnga quyidagicha ta'rif beradi: "Matn turli sifatidagi qismlarning ko'p sonli munosabatlaridan tashkil topgan murakkab tuzilmadir"[7]. Diskurs va matn juda o'xshash tushunchalardir. Ularni ajratish eng katta muammolardan biridir. O'z tadqiqot ishlarida A. Odilova doktorlik dissertatsiyasida nutq va matn masalalarini muhokama qiladi va quyidagi umumiy xususiyatlar va farqlarni keltirib o'tadi:

1. Diskurs – til tuzilmalarining majmuidir. Muallif niyati va uslubiy xususiyatlariga qarab saralanadi va tanlanadi;
2. Diskurs jarayoni matnga nisbatan kengroq tushunchani o'z ichiga oladi;
3. Diskurs real vaqt bilan ajralmas birlikda yashaydi, ya'ni vaqtga bog'liq emas, istalgan vaqtda boshqa nutqda ildiz otishi mumkin;
4. Diskursni qayta yaratish mumkin emas, badiiy matn esa qayta yaratishga qodir va moyil;
5. Agar diskurs axborot berish usuli bo'lsa, matn ko'p qirrali, ko'p qatlamli tuzilma bo'lib, u saqlaydi, to'playdi va yangi ma'no hosil qiladi[8]. Va o'z navbatida, A.E. Karlinskiy matn va diskurs aloqasi shakllar sifatida qaraladi va ularning o'ziga xos xususiyatlarini ko'rsatadi:

"Diskurs – "tovush shaklida nutq harakati jarayoni" va matn "grafik shakldagi nutq aktining natijasi".

Diskurs – "muayyan vaziyatdagi og'zaki va nonverbal harakatlarni hisobga oluvchi tasodifiy nutq faoliyati, matn esa "qayta ishlangan so'z (nutq)" dir.

Diskurs faqat kommunikantlar ishtirokida va matn kommunikatorlar ishtirokisiz amalga oshirilishi mumkin.

Diskurs "zamon va makon birlik vaziyatida nutq aktini yaratish va idrok etish" bilan, matn esa "boshqa zamon va makon vaziyatida nutqiy harakatni yaratish va idrok etish" bilan tavsiflanadi. Diskurs "so'zlovchi - tinglovchi rollari" dialogining "doimiy o'zgarishi" bo'lib, matn bir muallifga "to'liq bo'lmagan kommunikativ vaziyat vaqtida" tegishli[9]. "Matn til tizimidagi o'ziga xos ma'no va tabiatiga ko'ra shunchaki gaplar ketma-ketligi emas, balki semantik tuzilishga ega bo'lgan murakkab tuzilmadir. Bu mantiqiy, grammatik, semantik bog'lanishlarga asoslangan, batafsil mazmunga ega bo'lgan yagona muloqot birligidir"[10]. Nutq esa tilning o'ziga xos xususiyati bo'lib, u til shaxsiga xos xususiyatlarni, uning nutq darajasini, milliy bilimlarni o'zlashtirishni, so'zlarni tushunish, undagi emotsional birliklarni his qilish, ijtimoiy tendentsiyalarni anglash qobiliyatini namoyon etadi." "Diskurs" tushunchasi ba'zan "matn" va "nutq" tushunchalari bilan bog'lanadi. Biroq, bu muammoning yechimi yoki ta'rifi rus tadqiqotchisi V.V. Bogdanov asarlarida berilgan va ularning farqlari ajratilgan. U "matn" va "so'z" (nutq) ni nutqning ekvivalent bo'lmagan tomonlari deb ta'riflaydi va ularni nutqning ikki alohida jihati deb hisoblaydi. Diskurs keng ma'noda og'zaki va yozma til darajasi sifatida talqin qilinadi. Matn (tor ma'noda) "ma'lum (oddiiy fonografik yoki ideografik) yozuv asbobi yordamida qog'ozga tushirilgan til materialidir", deb xulosa qiladi olim[11]. Bir qator tadqiqotchilar matn va diskurs tushunchalarini o'rganish chog'ida ularga berilgan ta'riflarni umumlashtirishgan va bu taxminan quyidagicha:

№	Nutq	Matn
---	------	------

1	Aloqa akustik tarzda amalga oshiriladi	Aloqa vizual tarzda amalga oshiriladi
2	Aloqa lingvistik va nolingvistik usullar orqali amalga oshiriladi	Shakllangan, normallashtirilgan nutq akti
3	Qabul qilish bir vaqtning o'zida, makon va vaqt sharoitida amalga oshiriladi	Munosabatlarning tug'ilishi va uni qabul qilish turli bosqichlarda, turli makon va vaqt sharoitida amalga oshiriladi
4	Muloqot har doim ikki kishi (ma'ruzachi va tinglovchi) tomonidan yuzma-yuz o'tirish, jonli aloqa evaziga orqali amalga oshiriladi.	Aloqani amalga oshirishda jonli aloqa mavjud emas
5	Nutq aloqachilar o'rtasidagi uzluksiz jarayon.	Matn - bu nutq uchun "tayyor mahsulot".

Shu o'rinda diskurs va matnni kognitiv nuqtai nazardan ko'rib chiqish maqsadga muvofiq. Diskurs bir nechta nutqiy harakatlardan iborat bo'lishi mumkin. Diskurs funksional to'liqligi, kommunikativ ravshanligi, strukturaning tizimli tashkil etilishi bilan tavsiflanadi. Diskurs nafaqat etnik-madaniy, ijtimoiy, psixologik va boshqa jihatlaridan iborat vaziyatni aks ettiradi, balki ishtirokchilar yoki kommunikantlarning shaxsiy va ruhiy dunyosini ham aks ettiradi. Etnomadaniy birliklar inson ongida inson hayotiy tajribasining ko'rsatkichi sifatida namoyon bo'ladi. Diskursga kognitiv yondashuv matn darajasidan nutqqa yanada kengroq qarashni talab qiladi. Bunday tahlil fanlararo fanlar doirasidagi bilimlar bazasidan foydalangan holda ma'lum bir aholining psixik xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi. Binobarin, ong, tafakkur, mentalitet kabi tushunchalarni tilshunoslarning o'rganishi so'zlovchi yoki kommunikatorlarning lingvistik qobiliyatini to'liq o'rganishga yo'l ochadi. Professor E.D. Suleymenova diskursning kognitiv tabiati haqida shunday deydi: "Tilning mazmun tomonining har qanday talqini til, tafakkur va voqelik munosabatlari va muammolari bilan bevosita bog'liqdir. Lingvistik va kognitiv tushunchalarni tahlil qilishning alohida uslubiy ahamiyati va unga bo'lgan katta qiziqish bu holatni asoslaydi"[12]. Rossiyalik tadqiqotchi E.I. Shegall tilshunosligida "diskurs" va "matn" toifalari o'rtasidagi munosabatni quyidagicha ta'kidlaydi:

matn "og'zaki yozish", diskurs esa jonli so'z (nutq);
diskurs so'z tarkibi bilan bog'liq bo'lgan faol, jarayonli hodisa sifatida namoyon bo'ladi, matn esa tayyor mahsulot, tayyor so'z harakati natijasidir;
diskurs voqelikka bog'langan;
diskurs nutq harakati hodisasi sifatida talqin etiladi, bunda matn aqliy konstruksiya sifatida namoyon bo'ladi;
diskurs og'zaki so'z, matn esa yozma so'z sifatida tashkil etiladi;
"diskurs" atamasi "nutq" va "matn" kabi turli tushunchalar bilan bog'liq tushuncha sifatida qaraladi;
matn esa lingvistik materialning grafik tasviri bilan tavsiflanadi; matn tayyorlangan, normativ);
diskurs – ma'lum bir aloqa sharoitida og'zaki matnlar va boshqa belgilar majmuasi yordamida amalga oshiriladigan muloqot.

Diskurs ishtirokchilarning o'zaro ta'siriga asoslangan kommunikativ hodisa sifatida aniqlanadi. Bu harakatni quyidagi formula shaklida berish mumkin: "diskurs = matn + interaktivlik + vaziyat konteksti + madaniy kontekst"[13].

Muallif matnni yozadi, matn o'quvchiga (tinglovchiga) qaratilgan, ya'ni u adresatga qaratilgan. Muallif ba'zan ixtiyoriy yoki beixtiyor, ongli (maqsadli) va intuitiv ravishda faktlar, hodisalar, tajribali vaziyatlar asosida matn yaratadi, haqiqatni tizimlashtiradi. Muallif til tizimidagi lug'at tarkibidan hech qanday so'zni tasodifan olmaydi, o'ziga kerakli so'zlarni tanlab oladi, tanlangan so'z turkumi uning asl ijodiy g'oyasiga (loyihasi) mos keladi. Muallif yaratgan dunyo manzarasini to'laqonli tasavvur qilish uchun o'quvchi

bor kuch-g'ayratini, aqlini ishga soladi. O'quvchining matnni ongli ravishda, ba'zan hatto intuitiv darajada talqin qilish jarayoni matnning tashqi, og'zaki tomonini anglashdan iborat bo'ladi, ya'ni leksik, grammatik va stilistik jihatlarini anglash va tan olish bilan bog'liqdir[14].

Matn lingvistik tushuncha sifatida ko'p qirrali bo'lib, uning dalili matnga biriktirilgan ta'riflarning ko'pligi bilan izohlanadi. Strukturaviy-semantik nuqtai nazardan, matn gaplar ketma-ketligi, murakkab bir butunlik, tarkibiy-semantik assotsiatsiyadir. Kommunikativ yo'nalish nuqtai nazaridan matn umumiy kommunikativ niyat va tushunchaga ko'ra, yopiq ierarxik tuzilishda birlashtirilgan kommunikativ elementlarning o'ziga xos tizimidir. Kommunikativ vaziyatning parametrlarini (adresat, adresant, xabar, aloqa kanali, ma'lum holatlar) hisobga olgan holda, har qanday matn "elementlar ketma-ketligidan tashkil topgan uyushgan semantik butunlik, muallif (adresat) tomonidan o'quvchi (adresat)ga yo'naltirilgan xabardir.

Umuman olganda ko'rib chiqilayotgan diskurs va matn tushunchalarining o'ziga xos xususiyatlari bilan bir qatorda umumiy xususiyatlari ham bor. Matn va nutq bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ba'zi hollarda ular bir-birini to'ldiradigan tushunchalarga aylanib bormoqda. Ular birgalikda mavjud bo'lgan til birliklari, tilshunoslikning murakkab va ko'p izlanishlarni talab qiladigan kategoriyalaridir. Diskurs lingvistik tadqiqotning predmeti sifatida situatsion va ekstralingvistik omillarni hisobga olgan holda ma'lum bir aholining ruhiy lingvistik qiyofasini ko'rsata oladigan ma'lumotlarni aniq taqdim etish usuli hisoblanadi. Matn esa aloqa vositasi, lingvistik birlik va tilshunoslikning predmeti sifatida axborot saqlovchisi bo'lib, u mustaqil nutq shaklida o'zini jonlantirish qobiliyatiga ega bo'lgan ko'p qirrali, ko'p qatlamli tuzilmadir.

Xulosa qilib aytganda, diskurs pragmatik jihatdan maqsadli ijtimoiy harakat va kommunikatorlarning maqsad va niyatlaridan kelib chiqqan holda, voqea jihatida ko'rib chiqiladigan "jonli nutq" sifatida talqin etiladi. Hamda diskurs va matn parallel, ba'zan esa o'xshash tushunchalar hisoblanadi. Lekin ularning o'ziga xos xususiyatlari va umumiy xususiyatlari bor. Zero, diskurs til faoliyati jarayoni va natijasidan iborat bo'lib, u jarayon, harakat hodisasi bilan tavsiflanadi va matn nutq faoliyatining yakuniy natijasidir; diskurs ochiq kommunikativ tizim va matn yopiq kommunikativ aktdir; diskurs – jonli auditoriyaga qaratilgan kommunikativ hodisa, matn esa mavhum, ammo o'ziga xos ijtimoiy auditoriyaga qaratilgan; sotsiolingvistik tadqiqot predmeti sifatida diskurs situatsion va ekstralingvistik omillarni hisobga oladigan mavjud til, matn esa aloqa vositasi, tilshunoslikning predmeti sifatida axborotni saqlaydigan ko'p qirrali, ko'p qatlamli tuzilmadir; diskurs maxsus ijtimoiy tuzilma "til ichidagi til", u matnda yashaydi va aks etadi. U verbal va nonverbal vositalarni hisobga oladigan tasodifiy nutq akti, matn esa "qayta ishlangan nutq"dir.

ADABIYOTLAR

1. Исмаилова Ж.А. Текст и дискурс в современной лингвистической парадигме // Наука и образование Южного Казахстана. Серия гуманитарные науки. – 2006. – № 6 (55). – С. 70.
2. Дейк Т.А. ван, Кинч В. Стратегия понимания связного текста/ Новое в зарубежной лингвистике. XXIII. Когнитивные аспекты языка. – Вып. – М.: Прогресс, 1988. – 154 с.
3. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса. – М.: Гнозис, 2004. – 15 с.
4. Кенжеканова Қ.К. Мәтін және дискурс ерекшеліктері// Абай атындағы ҚазҰПУ хабаршысы. Филология ғылымдары сериясы. – №1 (51). – Алматы, 2015. – 41 б.

5. Кенжеқанова Қ.К. Мәтін және дискурс ерекшеліктері// Абай атындағы ҚазҰПУ хабаршысы. Филология ғылымдары сериясы. – №1 (51). – Алматы, 2015. – 19 б.
6. Әнес Ғ. Мәтін және дискурс: қолданысы, мағыналық және тілдік ерекшеліктері// Шәкәрім ғылыми танымдық журналы. – № 3 (24). – Семей .«Шәкәрімтану» ғылыми-зерттеу орталығы, 2014. – 75 б.
7. Шалабай Б. Мәтінді зерттеудің ғылыми негіздері // Қазақ тілі мен әдебиеті. – № 10. – Алматы, 2007. – 82 б.
8. Әділова А. Қазіргі қазақ көркем шығармаларындағы интертекстуалдылықтың репрезентациясы, семантикасы, құрылымы: фил.ғыл.докт. дисс. – Алматы, 2009. – 49 б.
9. Карлинский А.Е. Принципы, методы и приемы лингвистических исследований. – Алматы: КазУМОиМЯ им. Абылай хана, 2003. – 21 с.
10. Смағұлова Г. Көркім мәтін лингвистикасы. – Алматы: ТОО Триумф «Т». – 2007. – 8 б.
11. Машимбаева А.Ж. Тілек-бата сөздеріні сүтгестиясымен прагматикасы: фил.ғыл.канд....дисс. – Алматы, 2009. – 3 б.
12. Сулейменова Э.Д. Понятие смысла в современной лингвистике. – Алма-Ата: Мектеп, 1989. – 6-7 с.
13. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. – М.: Просвещение, 1988. – 6 с.
14. Әнес Ғ. Мәтін және дискурс: қолданысы, мағыналық және тілдік ерекшеліктері// Шәкәрім ғылыми танымдық журналы. – № 3.-46,47 б. – Семей.